

Висновок

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Мельник Ірини Миколаївни «Психологічні особливості розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи», представлені на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки)

Актуальність теми дисертації. У зв'язку з глибокими економічними і соціокультурними трансформаціями, що відбуваються в сучасному суспільстві, актуалізується проблематика особистісно-професійного самовизначення індивіда, становлення суб'єктних передумов професійної самореалізації. У теорії і практиці професійної освіти все відчутнішою є потреба в новому осмисленні суті професіоналізації особистості, специфіки професійного самовизначення, на перший план виходять проблеми, пов'язані з розвитком професійної ідентичності майбутніх фахівців. Особливого значення вказана проблематика набуває в контексті професійного становлення вчителів початкової школи, від сформованості професійної ідентичності яких значною мірою залежить особистісний розвиток вихованців.

Професійна ідентичність як багатовимірний й інтеграційний психологічний феномен, що забезпечує цілісність, тотожність і ціннісну визначеність особистості, розвивається упродовж професійного навчання в процесі самовизначення, ідентифікації, персоналізації та рефлексії. У системі підготовки вчителів початкової школи її можна позиціонувати як соціокультурний орієнтир, досягнення якого є суспільно значущим завданням і запорукою майбутньої професійної успішності. Варто зауважити, що професійна ідентичність, відображаючи внутрішню безперервність і тотожність особистості, рівень її цілісності та зрілості, визначає систему професійних цінностей й ідеалів, особливості світосприйняття, життєві плани та професійні очікування. У зв'язку з цим розвиток професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи варто розглядати як одне з пріоритетних завдань їхньої професійної

підготовки.

Будучи інтегральною характеристикою особистості, професійна ідентичність виступає важливою передумовою особистісно-професійного становлення й професійної успішності вчителя. Як свідчать психологічні дослідження, від сформованості професійної ідентичності значною мірою залежить рівень оволодіння професією, успішність входження особистості в професійну спільноту, задоволення від діяльності, емоційне самопочуття, прагнення до професійного самовдосконалення (А. Деркач, Е. Зеєр, Є. Клімов, Л. Мітіна, О. Москаленко, Л. Шутенко та ін.).

Свідченням значущості професійної ідентичності у структурі особистості педагога є ціла низка психолого-педагогічних досліджень цієї проблеми. Зокрема різні аспекти становлення професійної ідентичності педагога розкрито у психолого-педагогічних дослідженнях, присвячених питанням особистісно-професійного становлення вчителя. Вона розглянута в контексті: психології розвитку особистості педагога (І. Бех, Г. Бордовський, Є. Гришін, І. Ісаєв, С. Максименко, А. Мудрик, Д. Ніколенко, В. Сластьонін, В. Шадриков і ін.); формування педагогічного мислення (О. Анісімов, Б. Вульфів, В. Давидов, М. Кашапов, Ю. Кулюткін, А. Орлов, М. Поташник, Л. Спирін, Г. Сухобська та ін.); структури педагогічної діяльності (С. Архангельський, В. Загвязинський, А. Маркова, О. Морозова та ін.); розвитку суб'єктності і професійно-педагогічної рефлексії (Г. Аксьонова, А. Белкін, Т. Колишева, В. Моргун, Л. Яковлева та ін.); самоактуалізації і професійного самовиховання вчителя (Є. Андрієнко, Р. Бернс, Є. Волкова, С. Єлканов, Н. Ісаєва, С. Васьковська, В. Козієв, Ю. Орлов, Л. Рувинський та ін.); педагогічної і професійної свідомості (Г. Акопов, Л. Беляєва, С. Днепров, С. Косарецький, В. Філіпов та ін.); становлення індивідуальності вчителя (В. Грачов, Н. Мажар та ін.).

Дослідженнями професійної ідентичності займаються вітчизняні науковці Т. Буякас, С. Максименко, О. Сергеєнкова, В. Панок, Н. Пов'якель, Н. Чепелєва. Сутність власне професійної ідентичності

розкрито у працях В. Зливкова, О. Винославської, О. Остапйовського, М. Попіль, К. Тороп. Структурно-динамічний підхід до окреслення психологічної природи ідентичності започаткували М. Боришевський, П. Ігнатенко, В. Павленко.

Окремий напрям складають дослідження, присвячені питанням становлення ідентичності майбутнього вчителя в контексті розвитку професійної самосвідомості (І. Вачков, О. Гріньова, В. Козієв, В. Саврасов, В. Якунін та ін.), взаємозв'язку самосвідомості, професійної спрямованості й ціннісних орієнтацій студентів (В. Калашніков), ролі самооцінки у процесі професійного самовизначення (С. Рескіна), професійної ідентифікації як механізму розвитку самосвідомості студентів (А. Гузь, В. Сластьонін, та ін.); розвитку особистісної зрілості майбутніх учителів (В. Галузьяк).

Зусилля дослідників спрямовано на визначення структури, факторів, психологічних механізмів та етапів розвитку професійної ідентичності, з'ясування психолого-педагогічних умов її формування. Однак аналіз наукових джерел переконує, що психологічні особливості розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи на етапі їхньої підготовки в педагогічному університеті поки що не були предметом спеціального дослідження. Водночас період професійного навчання є особливо важливим у розвитку професійної ідентичності, оскільки в цей час відбуваються кардинальні зміни в мотиваційно-смісловій сфері особистості, формуються професійні цінності та установки, компоненти самосвідомості, адекватні характеру і змісту майбутньої професійної діяльності. Ці обставини зумовили потребу визначення змісту й специфіки професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи, її структури і критеріїв сформованості, виявлення психологічних особливостей і факторів її становлення в соціально-освітньому середовищі закладу вищої освіти. Відсутня також методика психологічної підтримки розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи у процесі їхньої підготовки в педагогічному ЗВО. Основна увага зазвичай

зосереджена на формуванні їхньої фахової компетентності, засвоєнні спеціальних знань та методичних умінь. При цьому становлення професійної ідентичності студентів здебільшого відбувається стихійно, внаслідок чого їхні уявлення й ставлення до себе як суб'єктів професійної діяльності часто є аморфними, невизначеними, недостатньо осмисленими, що суттєво ускладнює професійну адаптацію й самореалізацію.

З огляду на вищезазначене дисертаційне дослідження І.М.Мельник «Психологічні особливості розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи» є актуальним, має теоретичне і практичне значення.

Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами університету та кафедри. Дослідження виконано у межах науково-дослідної теми кафедри психології та соціальної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Соціально-психологічні особливості самоздійснення особистості в умовах трансформаційних змін» (0120U100295).

Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів. Аналіз представленого до захисту наукового дослідження та публікацій дисертантки підтверджують наукову обґрунтованість і достовірність викладених автором результатів. Структура дисертації (Вступ, три розділи, Висновки і Список використаних джерел до кожного розділу, Додатки, у яких представлено авторські й адаптовані до проблеми дослідження критерії професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи) ретельно продумана, логічно побудована.

Достовірність одержаних висновків та обґрунтованість запропонованих рекомендацій забезпечена правильно обраними методологічними підходами, раціональним використанням наукового та емпіричного матеріалу.

Використання результатів роботи. Одержані результати роботи апробовано та впроваджено в освітній процес Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка про

впровадження №307/01 від 07.02.2020 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка про впровадження №06/7 від 19.02.2020 р.), Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка про впровадження №54/20 від 16.11.2020 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження №1667 від 03.12.2020 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка про впровадження №616 від 09.12.2020 р.).

Ступінь новизни основних результатів дисертації. Наукова новизна, теоретична і практична значущість дисертації Мельник І.М. умотивована як теоретичними, так і практичними результатами й полягає в обґрунтуванні структури професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи, в якій виокремлено когнітивний, афективний і конативний компоненти, визначено відповідні діагностичні критерії; в окресленні психологічних особливостей розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи на різних етапах підготовки в педагогічному університеті; у розробленні та апробації тренінгової програми розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи.

Практична цінність результатів дослідження. Апробований у дослідженні комплекс форм, методів і прийомів може використовуватися викладачами педагогічних ЗВО для формування й корекції професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи, вдосконалення їхньої особистісної підготовки до професійної діяльності. Тренінг розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи може знайти застосування у процесі психологічного супроводу професійного становлення студентів педагогічних ЗВО. Запропонований у дослідженні комплекс діагностичних засобів може застосовуватися в якості моніторингу становлення професійної ідентичності студентів педагогічних ЗВО. Обґрунтовані теоретичні положення стануть у нагоді під час розробки навчальних програм і посібників з навчальних дисциплін

«Педагогічна та вікова психологія», «Психологія особистості», «Вступ до спеціальності» тощо.

Перелік наукових праць, що відображають основні результати дисертації. Результати дослідження Мельник Ірини Миколаївни представлено в достатній кількості наукових публікацій - 18 наукових праць: 5 статей – у провідних наукових фахових виданнях України; 2 статті в зарубіжних наукових періодичних виданнях, 11 статей і тез апробаційного характеру в збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

Особистий внесок здобувача. Розроблені автором теоретичні положення та одержані емпіричні дані є самостійним внеском у дослідження проблеми професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи. У статті, написаній у співавторстві з науковим керівником професором Шаховим В.І., доробок здобувача становить 50%. У зарубіжній статті, підготовленій у співавторстві, внесок здобувача становить 14%. Розробки та ідеї, що належать співавторам у дисертаційному дослідженні не використано.

Апробація основних результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення, практичні результати, висновки дослідження було представлено на науково-практичних конференціях різного рівня:

міжнародних: IV Міжнародна науково-практична конференція «Психологія в Україні та за кордоном» (Львів, 24-25 березня 2017 р.), V Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні підходи до виявлення сутнісних характеристик професійної ідентичності» (Харків, 30-31 березня 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні» (Львів, 24-25 серпня 2018 р.);

всеукраїнських: Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Підготовка фахівців соціономічних професій в умовах сучасного соціокультурного простору» (м. Вінниця, 20-21 квітня 2017 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Особистісно-

професійний розвиток майбутнього вчителя» (Вінниця, 29-30 листопада 2017 р.); Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя» (Вінниця, 29-30 листопада 2018 р.); Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя» (Вінниця, 28-29 листопада 2019 р.).

Основні результати та висновки дослідження обговорено на методичних семінарах, засіданнях кафедри психології та соціальної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Оцінка структури дисертації, її мови та стилю викладення. Дисертаційна робота Мельник І.М. за рівнем наукової новизни, систематизацією матеріалу, висновками і пропозиціями є завершеним та самостійно виконаним науковим дослідженням. Зміст дисертації відповідає спеціальності 053 Психологія. Роботу виконано в межах визначених теми, мети та завдань, а одержані наукові та прикладні результати щодо критеріїв, рівнів і показників розвитку професійної ідентичності у майбутніх учителів початкової школи; розроблення на їх основі відповідної теоретичної моделі професійної ідентичності є певним внеском у теорію та методику підготовки майбутніх учителів початкової школи та психологів.

Дисертація Мельник І.М. виконана на достатньо високому теоретичному рівні, є чіткою і логічно послідовною. Її зміст присвячений вирішенню вагомій науковій проблемі теорії і методики професійної освіти.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності. Дисертаційну роботу перевірено на дотримання академічної доброчесності програмним засобом «Unichesk» в Інформаційно-обчислювальному центрі ВДПУ 06.11.2020 року. Результати перевірки: коефіцієнт подібності 1:16.4; коефіцієнт подібності: 2:8.2,

тривога: 19. Виявлені в роботі запозичення не мають ознаки плагіату і є умотивованими. Під час перевірки виявлено окремі збіги з публікаціями автора, термінологією та посиланнями на наукові джерела. Дисертація є оригінальною, самостійною і завершеною науковою роботою.

Висновки. На підставі розгляду дисертації, наукових публікацій, в яких уміщено основні результати дослідження, а також урахувуючи результати фахового семінару кафедри психології та соціальної роботи (24.12.2020 р., протокол № 12), встановлено, що дисертація Мельник І.М. є завершеною науковою працею, має важливе значення для галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, а також відповідає встановленим вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167). З урахуванням наукової зрілості та професійних якостей Мельник І.М. дисертацію «Психологічні особливості розвитку професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи» рекомендовано для подання до розгляду та захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

Голова фахового семінару:

доктор психологічних наук,
доцент

Візнюк І.М.

Рецензенти:

доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри
психології та соціальної роботи

Паламарчук О.М.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології
та соціальної роботи

Саранча І.Г.

«05» 01 2021 р.